

СЪПОСТАВИТЕЛНО ЕЗИКОЗНАНИЕ И ЧУЖДОЕЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ

ЗА ЕДНА БЪЛГАРСКО-ПОЛСКА ФРАЗЕОЛОГИЧНА УСПОРЕДИЦА¹

Диана Благоева^a, Йоанна Сатола-Сташковяк^b

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“,
Българска академия на науките^a, Академия по хуманитарни и икономически науки^b

d.blagoeva@ibl.bas.bg^a, jstaskowiak@ihe.lodz.pl^b

Резюме. В статията се разглежда историята и употребата на един тип фразеологични единици с компонент *гарван, врана / kruk, wrona* в българския и полския език. Тези фразеологични единици имат общ произход, свързан с античното културно наследство на европейските народи, и близко първоначално значение. Тяхното развитие в двата езика обаче протича по различен начин, което води до поява на междуезикова асиметрия. Проведеното изследване показва, че отношенията на междуезикова еквивалентност при фразеологията са динамични и може да се променят във времето в зависимост от особеностите на вътрешноезиковите развойни процеси.

Ключови думи: анималистична фразеология; междуезикова еквивалентност; български език; полски език

1. Въведение

Идиомите и устойчивите сравнения с компонент название на животно, голяма част от които водят началото си далеч в миналото, са един от най-широко представените дялове във фразеологичния фонд на славянските езици. Този тип фразеологични единици характеризират личностните, поведенческите и моралните качества на човека чрез зооморфен код и отразяват особености в менталитета, стереотипите и оценъчните нагласи на представителите на съответната лингвокултура. Това обуславя ненамаления изследователски интерес към темата.²

Както българските, така и полските фразеологизми със зоонимен компонент са сравнително добре проучени – самостоятелно или в съпоставителен план с други езици. Разработки в тази област имат В. Кювлиева, Е. Недкова, Р. Холанди, М. Витанова, В. Венкова, М. Карталова, А. Кочева и др. (за български); J. Anusiewicz, J. Gurbisz, A. Pado, S. Bąba, A. Spagińska-Pruszek, L. Zaręba, B. Rodziewicz, J. Ignatowicz-Skowrońska, A. Komorowska и E. Szlachta, E. Koncewicz-Dziduch, A. Ziemińska, M. Rak и др. (за полски). Съпоставки на анималистична фразеология от българския и полския език обаче до този момент са правени само в отделни публикации. В една от тях Катажина Попова разглежда български и полски фразеологизми с компонент орнитоним (Попова / Popova 2015), а в друга Наделина Ивова, проучвайки названията за черен и бял цвят в българската, полската и литовската фразеология, коментира и някои анималистични идиоми (Ивова / Ivova 2021).

В тази статия ще се опитаме да проследим историята и употребата на няколко фразеологични единици със сходни орнитонимични компоненти в българския и полския език – фразите *бял гарван, бяла врана* и *biały kruk, biała wrona*. Цел на изследването е да се уточни семантиката на тези фрази в двата езика и да се установи дали и доколко в съвременния период формалното съответствие при тях е свързано и с междуезикова еквивалентност на функционално и семантично равнище. Установяването на степента на междуезикова еквивалентност (пълна, частична или нулева) при фразеологизмите е важно с оглед на чуждоезиковото обучение, преводаческата практика и двуезичната лексикография.

¹ Публикацията е част от изпълнението на проект „Българско-полски лексикални и фразеологични апроксимати“, финансиран по грантовата схема между Българската академия на науките и Полската академия на науките.

² Актуални изследвания за анималистичната фразеология в различни славянски езици са представени напр. в колективните монографии Vidović Bolt 2014; Walter, Mokienko 2019.

2. За произхода на фразите *бял гарван*, *бяла врана* и *biały kruk*, *biała wrona*

Макар че се различават по образния си компонент, фразите *бял гарван*, *biały kruk*, от една страна, и *бяла врана*, *biała wrona*, от друга страна, реализират еднакъв фразеологичен модел, при който се идиоматизира метафоричният пренос „птица, която по своето оперение рязко се отличава от останалите представители на своя вид“ → „човек, който по някакви свои качества рязко се откроява от обкръжението си“ (Солодуб / Solodub 1998: 59), или в по-широк смисъл: „птица, която по своето оперение рязко се отличава от останалите представители на своя вид“ → „нещо, което е нетипично, изключително рядко срещано“. Те имат формални паралели в редица езици от различни езикови семейства, срв. рус. *белая ворона*; белар. *белая варона*; укр. *біла ворона*, *білий крук*; чеш. *bilá vrána*; словацк. *biela vrana*; кашуб. *b'ala gapa*; срб. *бела врана*; хърв. *bijela vrana*; словенск. *bela vrana*; лит. *balta varna*; англ. *white crow*; нем. *ein weißer Rabe*; рум. *cioară albă*; туркм. *ak garga* (Солодуб / Solodub 1998: 58; Wtorkowska 2008: 162; Мокиенко, Никитина / Mokienko, Nikitina 2017: 252; Кузнецова, Юлдашова / Kuznesova, Juldashova 2019; Ивова / Ivova 2021).³ Срещат се както в самостоятелна употреба, така и (в някои случаи) в състава на сравнителни конструкции: *като бяла врана*; *рядък като бяла врана*, *рядък като бял гарван*; *rzadki jak biały kruk*, за които също се откриват успоредици в други езици, срв. рус. *редкий как белая ворона*; унг. *ritka, mint a fehér holló* (Мокиенко, Никитина / Mokienko, Nikitina 2017); ит. *raro come una cornacchia bianca* (Солодуб / Solodub 1998: 58).

В българския език на диалектно равнище със същото значение функционират и фрази с друг орнитонимен компонент: *бяла чавка*, *бяла сврака*; и с противоположно название за цвят: *черен щърк* (Дамянова / Damyanova 2012: 140); както и с различна анималистична образност: *бял бивол* (БРФР / BRFR: 66), а в полския език в миналото е била засвидетелствана и синонимната на *biały kruk*, *biała wrona* фраза *biała kawka* (Ignatowicz-Skowrońska 2010). Анимализмът, т.е. приписването на характерни за човека черти на представителите на фауната, е свързан с „общоприетата в народното съзнание символика“ и свидетелства за ранната поява на този тип единици – във времето, когато човекът е живеел близо до природата и я е одухотворявал (Дамянова / Damyanova 2012: 140).

Символният код, асоцииран с гарвана, а в някои случаи (поради честото смесване на тези два вида птици в народните представи)⁴ – и с враната, има древни архетипни корени.⁵ В славянската митология и фолклор гарванът и враната (както и други птици от семейство Вранови като свраката и чавката) се причисляват към нечистите животни; те са демонични сили (гарванът е черен, защото е създаден от дявола); притежават хтонична символика – свързани са със смъртта и света на мъртвите⁶; появата и злокобното им грачене предвещават беди и гибел (Гура / Gura 1997; Васева / Vaseva 1998; Толстая и др. / Tolstaja et al. 2002: 91; Мичева-Пейчева / Micheva-Peycheva 2013: 218 – 222; Барболова / Barbolova 2020: 146). Същевременно гарванът се смята за „веща“ птица, която владее тайните и предсказва смърт (Толстая и др. / Tolstaja et al. 2002: 90). Във фразеологията образът на гарвана е натоварен с отрицателни конотации и е символ на агресия (Холанди / Holandi 2009: 62; Холанди / Holandi 2010; Венкова / Venkova 2016).

Във фразите *бял гарван*, *бяла врана* и *biały kruk*, *biała wrona* обаче традиционната символика, свързана с гарвана, не е застъпена. Образната основа на тези фрази се опира единствено на външ-

³ В. Мокиенко и Т. Никитина обръщат внимание на това, че някои от тези фразеологични паралели са „лъжливи приятели на преводача“, тъй като показват различия в семантиката или стилистичната окраска (Мокиенко, Никитина / Mokienko, Nikitina 2017: 253).

⁴ В. Васева посочва, че в книгата на Димитър Маринов „Народна вяра и религиозни народни обичаи“ гарванът бива наричан още врана, гарга, галун. „Блестящият познавач на народната култура не би направил подобна „грешка“, ако тя не съществуваше в реалността, в представите на българите за тези птици“, изтъква авторката (Васева / Vaseva 1998: 89).

⁵ За символния образ на гарвана и за неговото присъствие в митовите, фолклора, вярванията и обредните практики на различни етноси вж. напр. Шевалие, Геербрант / Chevalier, Gheerbrant 2000; в славянската митология – Толстая и др. / Tolstaja et al. 2002: 90 – 92; Гура / Gura 1997; в българската митология – Барболова / Barbolova 2020: 142 – 146.

⁶ Показателни за това са например посочените от Н. Геров народни названия на гарвана *гробар*, *гробник*, *гроб* (РНГ I / RNG I: 209).

ните белези на птиците гарван и врана и отразява народното познание за типичния черен цвят на оперението на тези птици, както и за това, че при тях албинизмът е изключителна рядкост. Според друга трактовка белите гарвани дължат необичайния цвят на перата си не на албинизъм, а на побеляване от старост (WSFAL: 43). В. Стефен (Steffen 1979: 90, цит. по Ignatowicz-Skowrońska 2010: 70) например пише:

Древните гърци са били убедени, че гарванът е създание с дълъг живот. В така наречените „Заповеди на Хирон“ четем, че враната живее три пъти по-дълго от човека, гарванът – три пъти по-дълго от елените, а индийският феникс – девет пъти по-дълго от гарвана. Вярвало се също, че с годините гарванът посивява и в старостта си става напълно бял. [...] Но да се види бял гарван, е било трудно, почти невъзможно.

Мотивът за побеляването на гарвана от старост присъства и в славянската митология и фолклор – смятало се, че тази птица живее 100 или 300 години (Толстая и др. / Tolstaja et al. 2002: 90), така че е възможно образът при разглежданите фрази да се основава на тази народна представа.

За етимологията на фразите има различни виждания. Според Т. Бояджиев *бяла врана* е домашно фразеологично съчетание, наследено от праславянската езикова общност (Бояджиев и др. / Boyadziev et al. 1998: 216). Ако се приеме тази трактовка, то съществуването на многобройни структурно-семантични успоредици в други езици следва да се разглежда като резултат от паралелно протекли вътрешноезикови процеси. Това не е изключено, защото, както посочват В. Мокиенко и Т. Никитина, „представата за птиците и другите животни албиноси като за нещо уникално, рязко открояващо се, е универсална, типологична“ (Мокиенко, Никитина / Mokienko, Nikitina 2017: 253).

По-широко разпространено е виждането, че посочените фрази и сравнения от различни езици имат общ произход и възхождат към античен литературен първоизточник. Обикновено те биват разглеждани като калки на превърналия се в крилата фраза латински израз *albus corvus* ‘бял гарван’ от седмата сатира⁷ на Ювенал (II в. н.е.) (Puda-Blokesz 2016: 70; EP / ER: 54; EPPФ / ERRF: 16; EA / EA: 395; ФПУ / FRU: 70). Възможно е, както допускат някои автори, заслугата на Ювенал да се е свеждала не до създаването, а до популяризирането на вече битуващо в латинския език сравнение (Мокиенко, Никитина / Mokienko, Nikitina 2017: 253). Според други източници фразата се е разпространила под влияние на древноримската култура, но всъщност има древногръцки корени и се среща още в трудовете на Аристотел (Steffen 1979: 90, цит. по Ignatowicz-Skowrońska 2010: 70; SFWP: 323).

Може да се обобщи, че генезисът на фразите *бял гарван*, *бяла врана* и *biały kruk*, *biała wrona* най-вероятно е свързан с Античността. Тези фрази и многобройните им паралели в други езици са с характер на интернационализми и са част от общото културноисторическо наследство на европейските народи. Тяхното разпространение и утвърждаване в различните лингвокултури, включително в българската и полската, става под чуждоезиково влияние, но е улеснено от наличието на общи когнитивни модели, както и на сходство в някои характерни традиционни представи и културни интерпретации в отделните езикови общности.

3. За историята на фразите *бял гарван*, *бяла врана* и *biały kruk*, *biała wrona*

3.1. Историческите сведения за употребата на изразите *бял гарван* и *бяла врана* в българския език са оскъдни. Писмени данни за тяхното функциониране преди XIX в. не се откриват, въпреки че тези изрази (в прякото си значение) са били част от устното народно творчество. В Славейковите „Български притчи или пословици и характерни думи“ например съчетанията присъстват като компонент в състава на паремииите *Гракнали връз него като връз бял гарван* и *Гракнали на него като на бяла врана*, чието значение е обяснено така: „говорят за някого като за нещо, което е много чудно, или като за нещо, което не се намира“ (БПП I / ВРР I: 105).

⁷ *Servis regna dabunt, captivis fata triumphum. / Felix ille tamen, corvo quoque rarior albo* <https://www.loebclassics.com/view/juvenal-satires/2004/pb_LCL091.315.xml> [07.01.2024]. В превод на български: *Съдбата дава царство на роб, триумф на пленник. / Но такъв щастливец е по-рядък от бяла врана* (ФПУ / FRU: 70).

Както личи от това тълкувание, съчетанието *бяла врана* се среща в контексти, в които се изразяват признаците ‘рядкост, странност, нетипичност’. Засвидетелствани са отделни негови употреби от средата и третата четвърт на XIX в., срв.: *По-лесно става една врана бяла, нежели да може да стане мудър оний, който тражи да ся образова без прилежание*. Поучителните речи на старите философи, преведени от френски от А. П. Гранитски, 1854⁸; *Такива хора има малцина по света; те са така рядко намират, каквото не могат да намери и бели врани!!* Читалище, 1875, бр. 6. От тези употреби може да се заключи, че през този период изразът все още не е претърпял фразеологизация. Примери за функционирането му като фраза се откриват едва от началото на XX в., срв.: *Такива идеи в тая поезия речи, че са бели врани*. Периодическо списание, 1901, кн. 61, св. 1; *„Скандалите“, които дават волност на злодумствата в тоя „висш“ кръг, са именно тия изключителни, затова и „осъдителни“ случаи на нравствен героизъм, когато оскърбената и изневерена съпруга – рядка бяла врана – поиска развод за съпругеската невярност на своя мъж*. Работнишко дело, 1904, бр. 1; *В това време ненадейно раздавачът му донесе едно писмо. Господин Вашатко се учуди доста, защото за него писмата бяха бели врани*. Българска сбирка, 1906, кн. 5. В тази функция изразът е активен и до днес, срв.: *Беше бяла врана и тук, в клиниката, както е бил навремето в румънското си градче*. Г. Господинов, Времеубежище, 2020; *Оказах се един-единствен чужденец, бяла врана, между гостите на писателя*. Земя, 2011, бр. 162. Активни са и устойчивите сравнения като *бяла врана, рядък като бяла врана*, срв.: *Облечена с дълга, ефирна рокля на цветя, начервена и напудрена, с бяла шапка и шарено чадърче. Изглеждаше като бяла врана сред отрудените и семпло облечени жени в селото...* М. Минчев, Стряха над Янтра, т. 2, 2018; *Почувствах се като бяла врана сред тия душички, дете дълго и печално разглеждаха една буква, без да вникнат в сложното ѝ значение: „а“*. В. Мутафчева, Бивалици, 2000, кн. 2.

Най-ранното известно ни писмено засвидетелстване на фразата *бял гарван* в метафорична употреба е от 1868 г.: *Търговците ни – колкото за по-тежките, т. е. по-богатите, остава си почти непреложна старата оназ приказка: „Търговец и патриот / бял гарван е у народ“* (Македония, 1868, бр. 10). Регистрирани са и по-късни употреби – от първата (срв.: *При това де Ман остава навред – бял гарван посред социалистите – несантиментален*. Изток, 1927, бр. 62) и от втората (*Трудно е да бъдеш честен човек. Честна актриса – бял гарван!* Ст. Цанев, Небесни премеждия, 1986) половина на XX в. Днес фразата не е активна, а устойчивото сравнение *рядък като бял гарван*, регистрирано през XIX в. с формата *рядко като бял гарван* в БПП II / ВРР II: 101, функционира само на диалектно равнище (ФР I / FR I: 479).

3.2. Историческият развой на изразите *biały kruk*, *biała wrona* в полския език е проследен от С. Бомба и Й. Игнатович-Сковронска (Bańba 1994; Ignatowicz-Skowrońska 2010). Тук ще представим накратко изложените от двамата автори факти. По лексикографски данни се установява, че най-ранната употреба на израза *biały kruk* ‘бял гарван’ (в неговото буквално значение) датира от XVI в. (вж. също Ziemińska 2014), по-конкретно – от 1583 г., и е засвидетелствана в произведението на Ян Кохановски *Jezda do Moskwy*. Според различни лексикографски източници изразът, успоредно с по-рядко срещаните негови синоними *biała wrona* ‘бяла врана’ и *biała kawka* ‘бяла чавка’, е в употреба и в следващите столетия. До XIX в. *biały kruk*, *biała wrona* и *biała kawka* функционират като словни единства с относително стабилизирана форма, но с неголяма степен на метафоричност. Те се употребяват (освен в прякото си значение) като компоненти в сравнителна конструкция за изразяване на интензивност (признак ‘много рядък’) – конструкция, която, както посочва Й. Игнатович-Сковронска, е „един от много популярните тогава литературни мотиви, символизиращи редки явления“ (Ignatowicz-Skowrońska 2010: 71). В края на XIX и началото на XX в. изразът *biały kruk* се метафоризира, като срещанията му в буквално значение и в сравнителни конструкции стават все по-редки. Едновременно с това *biała wrona* и *biała kawka* отпадат от употреба (Bańba 1994; Ignatowicz-Skowrońska 2010: 72). В средата на XX в. фразеологизацията на *biały kruk* е напълно завършена, като се отбелязва и специализация в семантиката на израза. Както личи от дефинициите в тълковните и фразеологичните речници на полския език от средата и втората половина на миналия век, през този период разглежданата фраза се използва основно за означаване на редки, уникални издания на книги, срв.: *‘rzadkość, osobliwość, szczególnie w odniesieniu do książki’* (SJPDor III: 1180)

⁸ Примерът е от Сивилова / Sivilova 2022: 73.

(в превод – ‘рядкост, необичайност, особено по отношение на книга’); ‘unikat, rzadkość (zwykle o książkach)’ (SFSkor I: 99) (‘уникат, рядкост (обикн. за книги)’).

Отстъплението на някои засвидетелствани още през XVI в. полски фразеологизми с компоненти названия на птици А. Жембинска обяснява с редица фактори, един от които е рядката употреба. Авторката установява сравнително ограничена употреба в писмени източници след XVI в. и за израза *biały kruk* (27 срещания), но отбелязва, че за неговото запазване до днес вероятно решаващо значение има семантичната специализация: „първоначално е означавал ‘нещо рядко като цяло’, днес е единственият широко използван фразеологизъм за означаване на рядка книга“ (Ziemińska 2014: 60, 64).

4. Фразите *бяла врана* и *biały kruk* в съвременното състояние на българския и полския език

Запазилите се до днес като част от общоупотребимата лексика фрази *бяла врана* в български и *biały kruk* в полски показват разлики не само в образната си основа, но и в семантичното си развие. При българската фраза няма динамика в семантиката; значенията, в които тя функционира от началото на миналия век, са актуални и днес. Както личи от приведените в раздел 3.1. примери, тези значения са две: „човек, който по някакви свои качества и особености рязко се отличава от обкръжението си“ и „нещо, което е особено, нетипично и рядко срещано“. За разлика от това полската фраза *biały kruk*, която в края на XIX и началото на XX в. е означавала „нещо, което е особено, нетипично и рядко срещано“, претърпява семантичен развой, като стеснява значението си до ‘много рядко, уникално издание на книга’ (Bąba 1994; Ignatowicz-Skowrońska 2010: 75; Ziemińska 2014: 64), срв. речниковите дефиниции в SFWP: 33: ‘rzadkość bibliofilska’ (‘библиофилска рядкост’); WSF: 334: książk. ‘rzadkość bibliofilska, szczególnie cenny egzemplarz książki, zazw. stary i rzadko spotykany’ (книж. ‘библиофилска рядкост, особено ценен екземпляр на книга, обикн. стар и рядко срещан’). Това води до разрушаване на съществуващата в предходния период релация на междуезикова семантична еквивалентност между българската фраза *бяла врана* и полската *biały kruk*.

Както посочват някои изследователи обаче, през последните десетилетия се наблюдават иновационни употреби на фразата *biały kruk*, които свидетелстват за протичащ обратен процес – разширяване на значението за означаване не само на редки издания на книги, но и на редки предмети или явления изобщо, както и на лица, отличаващи се ярко по някакви свои качества и особености (Bąba 1994: 393; Nowakowska 2005: 67; Ignatowicz-Skowrońska 2010). „Израза *biały kruk* можем днес да използваме както по отношение на рядко срещани, ценни или настоятелно търсени литературни, научни, живописни произведения, така и по отношение на хора, които по някакъв начин се отличават положително сред другите в дадена среда и са рядко срещани в нея“, изтъква С. Бомба (Bąba 1994: 393). Тази тенденция е отбелязана и от авторите на *Wielki słownik języka polskiego* в следния коментар за употребата на фразата: „Pierwotnie wyrażenie to stosowano wyłącznie w odniesieniu do rzadkich książek, stopniowo zakres jego odniesienia się rozszerza“ (WSJP).⁹

В Националния корпус на полския език (<http://nkjp.pl/>) успоредно с примери за употреби на фразата в нейното утвърдено значение (срв.: *Bestsellerem na rynku antykwarycznym jest biały kruk Jerzego Hołubca – wydana przez Ossolineum w 1990 roku monografia Polskie lampy i świeczniki*. J. Miliszkiewicz, Przygoda bycia Polakiem, 2007) откриваме и контексти с иновационни употреби: *Wiadomo, że edycja limitowana [płyty] ma ograniczony nakład, a dokładnie 1000 egzemplarzy, więc automatycznie staje się fonograficznym „białym krukiem”*. Gazeta Poznańska, 11.03.2006; *Prowadzą cię potem człowieku w kąt ogrodu i pokazują niepozorną roślinkę: rzadki okaz, mówią, biały kruk*. Polityka, 17.05.2008; *W Wyższej Szkole Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych i Politycznych można studiować już chinoznawstwo – to prawdziwy biały kruk na edukacyjnej mapie w Polsce*. Dziennik Bałtycki, 20.05.2005; *Ale właśnie on, człowiek w nieustannym potrzasku, pilnowany przez różne władze, był jednocześnie czarnym baranem, który nieraz beczął pospołu z innymi baranami, oraz wyjątkowym białym krukiem*. Polityka, 22.06.2002.

⁹ В превод: „Първоначално този израз се използва само по отношение на редки книги, постепенно обаче обхватът на неговото значение се разширява“.

Примерите показват, че тенденцията за разширяване на значението на фразата *biały kruk* е активна в узуса. Ако семантичната промяна бъде приета от лексикалната норма и кодифицирана в речниците, то между тази фраза в полски и фразата *бяла врана* в български ще се установи частична¹⁰ семантична еквивалентност.

5. Заключение

Като обобщение може да се каже, че както в българската, така и в полската фразеология се отбелязва редуциране на броя на единиците с орнитонимен компонент, чиято образност е основана на фразеологичния модел „птица, която по своето оперение рязко се отличава от останалите представители на своя вид“ → „нещо, което е нетипично, изключително рядко срещано“. От засвидетелстваните в миналото серии фрази *бял гарван*, *бяла врана*, *бяла сврака*, *бяла чавка*, *черен щърк* и *biały kruk*, *biała wrona*, *biała kawka*, реализиращи този модел, днес в двата езика са активни само *бяла врана* и *biały kruk*. Това е допълнителен довод в подкрепа на наблюденията на някои автори (вж. Ziemińska 2014; Попова / Popova 2015), че в съвременния период употребимостта на орнитологичната (и изобщо на анималистичната) фразеология намалява, което се дължи на ред причини: загубата на близкия контакт на човека с природата, отстъплението на традиционните занятия, практики и вярвания, свързани с животните, архаичната структура и неясната вътрешна форма на някои от анималистичните фразеологизми и пр.

Направените тук наблюдения върху функционирането на фразите *бял гарван*, *бяла врана* в българския език и *biały kruk*, *biała wrona* в полския показват, че отношенията на междуезикова еквивалентност при фразеологията са динамични и може да се променят във времето в зависимост от посоките на вътрешноезиковите развойни процеси. Фразите *бял гарван*, *бяла врана* и *biały kruk*, *biała wrona* споделят общ произход, свързан с античното културно наследство на европейските народи, и имат близко първоначално значение. Тяхното развитие в двата езика обаче протича по различен начин, което води до появата на междуезикова асиметрия. Запазилите активната си употреба до днес изрази *бяла врана* и *biały kruk* се различават по образния си компонент. Наред с това в резултат на протекла семантична модификация полската фраза за продължителен период престава да бъде семантичен еквивалент на българската. Наблюдаваните през последните десетилетия иновационни употреби обаче показват, че има тенденция за възстановяване на нейното първоначално по-широко значение и следователно – за повторно семантично сближаване на двете фрази, в резултат на което те напускат кръга на „фалшивите приятели на преводача“.

Източници / Sources

- БПП: Славейков, П. Р. *Български притчи или пословици и характерни думи*. Пловдив: Единство. Т. I, 1889; Т. II, 1897. (BPP: Slaveykov, P. R. *Balgarski pritchi ili poslovitsi i harakterni dumi*. Plovdiv: Edinstvo. T. I, 1889; T. II, 1897.)
- БРФР: Кошелев, А., М. Леонидова. *Българско-руски фразеологичен речник*. София – Москва: Наука и изкуство, Руски език, 1974. (BRFR: Koshelev, A., M. Leonidova. *Balgarsko-ruski frazeologichen rechnik*. Sofia – Moskva: Nauka i izkustvo, Ruski ezik, 1974.)
- ЕА: Атанасов, Л. *Енциклопедия на афоризмите: А – Я*. В. Търново: Gaberoff, 1998. (EA: Atanasov, L. *Entsiklopediya na aforizmite: A – Ya*. V. Tarnovo: Gaberoff, 1998.)
- ЕР: Серов, В. *Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений*. Москва: Локид-Прес, 2005. (ER: Serov, V. *Jenciklopedicheskiy slovar' krilatyh slov i vyrazhenij*. Moskva: Lokid-Pres, 2005.)
- ЕРРФ: Шанский, Н. М., В. И. Зимин, А. В. Филиппов. *Опыт этимологического словаря русской фразеологии*. Москва: Русский язык, 1987. (ERRF: Shanskij, N. M., V. I. Zimin, A. V. Filippov. *Opyt jetimologicheskogo slovarja russoj frazeologii*. Moskva: Russkij jazyk, 1987.)
- РНГ I: Геров, Н. *Речник на българският език*. Ч. I. Пловдив: Съгласие, 1895. (RNG I: Gerov, N. *Rechnik na blagarskiy yazik*. Ch. I. Plovdiv: Saglasie, 1895.)

¹⁰ Частична поради това, че в българския език стесненото значение ‘много рядко, уникално издание на книга’ не е представено.

- ФР I: Ничева, К., С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова. *Фразеологичен речник на българския език*. Т. I. София: БАН, 1974. (FR I: Nicheva, K., S. Spasova-Mihaylova, Kr. Cholakova. *Frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik*. Т. I. Sofia: BAN, 1974.)
- ФРУ: Вътв, В. *Фразеологичен речник на българския език за ученици*. София: Скорпио, 2019. (FRU: Vatov, V. *Frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik za uchenitsi*. Sofia: Skorpio, 2019.)
- Narodowy Korpus Języka Polskiego. <<http://nkjp.pl/>> [18.01.2024]
- SFSkor I: Skorupka, S. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Т. I. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1967.
- SFWP: Bała, S., J. Liberek. *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.
- SJPDor III: *Słownik języka polskiego*. Pod red. W. Doroszewskiego. Т. III. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1964.
- WSF: Müldner-Nieckowski, P. *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Świat Książki, 2003.
- WSFAL: Lebda, R. *Wielki słownik frazeologiczny*. Pod red. Arkadiusza Latuska. Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, 2009.
- WSJP: *Wielki słownik języka polskiego*. <<https://wsjp.pl/>> [18.01.2024]

Цитирана литература / References

- Барболова 2020: Барболова, З. *Енциклопедия на персонажите в българската митология*. София: Наука и изкуство. (Barbolova 2020: Barbolova, Z. *Entsiklopediya na personazhite v balgarskata mitologiya*. Sofia: Nauka i izkustvo.)
- Бояджиев и др. 1998: Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев. *Съвременен български език*. София: Петър Берон. (Boyadzhiiev et al. 1998: Boyadzhiiev, T., I. Kutsarov, Y. Penchev. *Savremenen balgarski ezik*. Sofia: Petar Beron.)
- Васева 1998: Васева, В. Гарванът и враната в представите на българи и румънци. – *Българска етнология*, № 3 – 4, с. 89 – 110. (Vaseva 1998: Vaseva, V. Garvanat i vranata v predstavite na balgari i rumantsi. – *Balgarska etnologiya*, № 3 – 4, pp. 89 – 110.)
- Венкова 2016: Венкова, В. Имена на птици в пословици, поговорки и фразеологизми. – В: Благоева, Д., С. Колковска (ред.). *Лексикографията в началото на XXI в.* София: Изд. на БАН „Проф. М. Дринов“, с. 405 – 411. (Venkova 2016: Venkova, V. Imena na ptitsi v poslovitsi, pogovorki i frazeologizmi. – In: Blagoeva, D., S. Kolkovska (Eds.). *Leksikografiyata v nachaloto na XXI v.* Sofia: Izd. na BAN „Prof. M. Drinov“, pp. 405 – 411.)
- Гура 1997: Гура, А. В. *Символика животных в славянской народной традиции*. Москва: Индрик. (Gura 1997: Gura, A. V. *Simvolika zhiivotnyh v slavyanskoj narodnoj tradicii*. Moskva: Indrik.)
- Дамянова 2012: Дамянова, Х. Фразеологическая репрезентация качественной оценки лица в русском и болгарском языках. – В: *40 години Шуменски университет 1971 – 2011*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, с. 137 – 145. (Damjanova 2012: Damjanova, H. Frazeologicheska ja reprezentacija kachestvennoj ocenki lica v ruskom i bolgarskom jazykah. – In: *40 godini Shumenski universitet 1971 – 2011*. Shumen: UI „Episkop Konstantin Preslavski“, pp. 137 – 145.)
- Ивова 2021: Ивова, Н. Названията за черен и бял цвят в българската, полската и литовската фразеология. – *Езиков свят*, № 3, с. 71 – 82. (Ivova 2021: Ivova, N. Nazvaniyata za cheren i byal tsvyat v balgarskata, polskata i litovskata frazeologiya. – *Ezikov svyat*, № 3, pp. 71 – 82.)
- Кузнецова, Юлдашова 2019: Кузнецова, И. В., Н. Р. Юлдашова. Анималистическая фразеология в русском, украинском и туркменском языках. – *Вестник ЧГПУ им. И. Я. Яковлева*, № 3 (103), с. 104 – 110. (Kuznesova, Juldashova 2019: Kuznesova, I. V., N. R. Juldashova. Animalisticheskaja frazeologija v ruskom, ukrainskom i turkmenskom jazykah. – *Vestnik ChGPU im. I. Ja. Jakovleva*, № 3 (103), pp. 104 – 110.)
- Мичева-Пейчева 2013: Мичева-Пейчева, К. *Сблъсъкът на чистотата и нечистотата в българската култура и език*. София: Валентин Траянов. (Micheva-Peucycheva 2013: Micheva-Peucycheva, K. *Sblasakat na chistotata i nechistotata v balgarskata kultura i ezik*. Sofia: Valentin Trayanov.)
- Мокиенко, Никитина 2017: Мокиенко, В. М., Т. Г. Никитина. Венгерско-славянские фразеологические параллели (диахронический аспект). – *Studia Slavica Hung.*, № 2, pp. 247 – 275. (Mokienko, Nikitina 2017: Mokienko, V. M., T. G. Nikitina. Vengersko-slavyanskije frazeologicheskie paralleli (diahronicheskij aspekt). – *Studia Slavica Hung.*, № 2, pp. 247 – 275.)
- Попова 2015: Попова, К. Птиците в българската и полската фразеология. – В: *Научни трудове на Русенския университет*, т. 54, серия 6.3, с. 34 – 39. (Popova 2015: Popova, K. Ptitsite v balgarskata i polskata frazeologiya. – In: *Nauchni trudove na Rusenskiya universitet*, t. 54, seria 6.3, pp. 34 – 39.)
- Сивилова 2022: Сивилова, Я. *Археология на фразата*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. (Sivilova 2022: Sivilova, Ya. *Arheologiya na frazata*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.)

- Солодуб 1998: Солодуб, Ю. П. Контрастивна фразеология. – *Филологические науки*, № 4, с. 57 – 65. (Solodub 1998: Solodub, Ju. P. Kontrastivnaja frazeologija. – *Filologičeskie nauki*, № 4, pp. 57 – 65.)
- Толстая и др. 2002: Толстая, С. М. и др. (ред.). *Славянская мифология. Энциклопедический словарь*. Москва: Международные отношения. (Tolstaja et al. 2002: Tolstaja, S. M. et al. (Eds.). *Slavjanskaja mifologija. Jenciklopedičeskij slovar'*. Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija.)
- Холанди 2009: Холанди, Р. Антропоцентризм и пейоративна оценка на фразеологичните единици (ФЕ) със семантичен център зооним. – *Езиков свят*, № 1, с. 57 – 64. (Holandi 2009: Holandi, R. Antropotsentrizam i peyorativna otsenka na frazeologičnite edinitsi (FE) sas semantichen tsentar zoonim. – *Ezikov svyat*, № 1, pp. 57 – 64.)
- Холанди 2010: Холанди, Р. *Зоонимната фразеология в английския и българския език*. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“. (Holandi 2010: Holandi, R. *Zoonimnata frazeologija v anglijskiya i balgarskiya ezik*. Blagoevgrad: UI „Neofit Rilski“.)
- Шевалие, Геербрант 2000: Шевалие, Ж., А. Геербрант. *Речник на символите*. Т. 1 (А – Л). София: Петриков. (Chevalier, Gheerbrant 2000: Chevalier, J., A. Gheerbrant. *Rechnik na simvolite*. Т. 1 (А – L). Sofia: Petrikov.)
- Баба 1994: Баба, С. Biały kruk. – *Język Polski*, № 4 – 5, s. 391 – 393.
- Ignatowicz-Skowrońska 2010: Ignatowicz-Skowrońska, J. Wyrażenie “biały kruk” w dziejach języka polskiego. – *Studia Językoznawcze*, № 9, s. 69 – 80.
- Nowakowska 2005: Nowakowska, B. *Nowe połączenia wyrazowe we współczesnej polszczyźnie*. Kraków: LEXIS.
- Puda-Blokesz 2016: Puda-Blokesz, M. Wokół problemów genezy polskich mitologizmów frazeologicznych. – In: Dziamska-Lenart, G., J. Liberek (Eds.). *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Geneza dawnych i nowych frazeologizmów polskich*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Im. Adama Mickiewicza, s. 69 – 84.
- Steffen 1979: Steffen, W. Z wędrówki frazeologicznej (greckie frazy w języku polskim). – *Eos*, № 1, s. 81 – 101.
- Vidović Bolt 2014: Vidović Bolt, I. (Ed.). *Životinje u frazeološkom ruhu*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. <<https://www.animalisticki-frazemi.eu/index.php/2-uncategorised/16-impressum>> [15.01.2024]
- Walter, Mokienko 2019: Walter, H., V. M. Mokienko (Eds.). *Animalistische Phraseologie in den slawischen Sprachen: Linguistische und linguokulturelle Aspekte*. Kollektivmonografie. Greifswald, Sankt-Petersburg: Universität Greifswald.
- Wtorkowska 2008: Wtorkowska, M. Kulturowe uwarunkowania związków frazeologicznych w polszczyźnie i słoweńszczyźnie. – *Acta Universitatis Lodzianis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, T. 16, s. 159 – 166.
- Ziemińska 2014: Ziemińska, A. Szesnastowieczne frazeologizmy z nazwami ptaków we współczesnej polszczyźnie. – In: Przyklenk, J. (Ed.). *Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii*. T. 5. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 55 – 67.

ABOUT A BULGARIAN-POLISH PHRASEOLOGICAL PARALLEL

Diana Blagoeva^a, Joanna Satola-Staškowiak^b

Institute for Bulgarian Language „Prof. L. Andreychin“ – Bulgarian Academy of Sciences^a,
Academy of Humanities & Economics in Lodz^b

d.blagoeva@ibl.bas.bg^a, jstaskowiak@ahelodz.pl^b

Abstract. The article examines the history and usage of a specific type of phraseological units with a component *гарван, врана / kruk, wrona* ('raven', 'crow') in Bulgarian and Polish. These phraseological units have a common origin related to the ancient cultural heritage of European nations and initially share a close meaning. However, their development in the two languages takes different paths, leading to the emergence of interlinguistic asymmetry. The conducted research demonstrates that interlinguistic equivalence relationships in phraseology are dynamic and can change over time depending on the characteristics of intra-linguistic developmental processes.

Keywords: *animalistic phraseology; cross-linguistic equivalence; Bulgarian language; Polish language*

Diana Blagoeva
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod Blvd., Bl. 17
Sofia 1113
Bulgaria

Joanna Satola-Staškowiak
Academy of Humanities & Economics
26, S. Sterlinga
Łódź 90-212
Poland

<https://doi.org/10.7546/ConfIBL2024.29>